

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В. М. Корецького**

АНДРІЄВСЬКА Олена Владиславівна

УДК 342.76

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент
КОСТЕЦЬКА Тетяна Анатоліївна,
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН
України, старший науковий співробітник.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
КРУСЯН Анжеліка Романівна,
Київський інститут інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична
академія», завідувач кафедри загальнотеоретичної
юриспруденції, конституційного та адміністративного
права;

кандидат юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України
ШАТІЛО Володимир Анатолійович,
Київський національний лінгвістичний університет,
факультету економіки і права, доцент кафедри права,

Захист відбудеться «23» листопада 2018 р. о 14 годині 30 хвилин на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.03 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий «19» жовтня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат юридичних наук

Т. І. Тарахонич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні процеси вітчизняних демократичних реформ, направлені на оновлення національної правової системи, створення умов ефективного розв'язання проблем конституційних прав і свобод людини і громадянина, посилюють увагу до питань визначення обсягу, підстав необхідних обмежень гарантованих правомочностей. Мова йде про з'ясування особливостей конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина крізь призму міжнародно-правових вимог з метою наповнення зазначеного поняття новим змістом.

Закріплення в Конституції України 1996 р. основних прав, свобод людини, постійне розширення їх обсягу, гарантій реалізації відображає загальну світову тенденцію конституційно-правового регулювання у цій сфері і становить одну з важливих актуальних проблем сучасної цивілізації. Конституційні права і свободи, будучи серцевиною конституційно-правового статусу особи, є важливим соціальним та політико-правовим інститутом у будь-якій демократичній державі, показником рівня розвитку громадянського суспільства.

Основний Закон України закріплює норми, згідно з якими права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім передбачених його нормами випадків (ч. 1 ст. 64). Конституційною гарантією названого принципу є, зокрема, положення, згідно з яким Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина (ст. 157 Основного Закону України).

Сьогодні в контексті обґрунтованої доцільності оновлення Основного Закону України нагальною потребою стало приведення переліку конституційних підстав допустимих обмежень використання людиною, громадянином закріплених прав і свобод, їх звуження й уточнення відповідно до сучасних міжнародно-правових стандартів. Не втратили своєї актуальності також рекомендації Венеціанської Комісії Ради Європи (Європейської комісії за демократію через право), у тому числі щодо можливих конституційних обмежень прав людини. У контексті євроінтеграційних прагнень України вказана проблема стає особливо значущою.

Дослідження проблем конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина є вагомим підґрунтям для вирішення питань належної реалізації конституційно-правового статусу особи в контексті нових підходів світового співтовариства до різних проблем гуманітарного характеру та в умовах реальної національної ситуації із забезпечення прав людини.

Зважаючи на вищезазначене, конституційно-правове дослідження названих питань є своєчасним і доцільним для розвитку вітчизняної науки конституційного права та практики.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали розробки різнобічних конституційно-правових аспектів прав людини провідних українських учених, зокрема, таких як О. В. Батанов, Ю. Г. Барабаш, С. П. Головатий, М. І. Козюбра, В. П. Колісник, А. М. Колодій, А. Р. Крусян, В. В. Ладиченко, О. В. Марцеляк, Н. А. Мяловицька, А. Ю. Олійник, Н. М. Оніщенко, М. П. Орзіх, Н. М. Пархоменко, В. Ф. Погорілко, П. М. Рабінович, М. В. Савчин, В. Ф. Сіренко, О. В. Скрипнюк,

В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, О. Ф. Фрицький, В. М. Шаповал, Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик.

Актуальними для формування сучасних поглядів щодо конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина є також напрацювання, наприклад, Ю. М. Бисаги, В. Г. Буткевича, Т. М. Заворотченко, О. В. Зайчука, Т. А. Костецької, О. В. Нестеренко, Ж. М. Пустовіт, О. В. Пушкіної, В. М. Селіванова, М. Ф. Селівона, Т. І. Тарахонич, В. Л. Федоренка, М. І. Хавронюка, В. А. Шатіла.

Питанням обмеження прав і свобод людини і громадянина були присвячені праці, зокрема, А. В. Басова, Д. В. Василенка, Ю. В. Дикої, О. В. Козир, Я. А. Колінко, С. О. Магди, Є. О. Мічуріна, І. В. Міщенко, В. В. Назарова, О. В. Осинської, І. М. Панкевич, І. І. Припхан, Т. В. Садової, Е. В. Тітко, І. Ю. Філіппа, В. О. Човгана та ін. Спеціальне дисертаційне дослідження, присвячене обмеженням основних прав і свобод людини і громадянина як інституту конституційного права, здійснив вітчизняний фахівець А. Є. Стрекалов (2010 р.).

Варто також відзначити певний доробок, у тому числі з відповідної тематики, таких зарубіжних дослідників, як С. С. Алексєєв, В. М. Агеєв, О. В. Ашихміна, Ю. Г. Беляєва, К. Є. Грецова, І. В. Данілова, К. В. Єгорова, А. А. Зайцев, О. В. Должиков, О. В. Малько, К. О. Мінаєв, А. О. Переверзев, О. О. Подмарев, Р. М. Хазієв, І. Д. Ягофарова, Д. Д. Якубовська та ін.

Незважаючи на існуючі наукові розробки такої багатоаспектної проблематики, в українській науці конституційного права все ще не сформована єдина концепція конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина. Усе ще недостатньо висвітлені концептуальні питання щодо їх сутності, бракує комплексних фундаментальних дисертаційних і монографічних досліджень з цієї тематики. Подальшого поглибленого наукового аналізу потребують, наприклад, питання становлення і розвитку інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина, особливостей механізму конституційно-правового регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина у світлі міжнародно-правових стандартів та зарубіжного досвіду їх регламентації, напрями його вдосконалення.

Це позначається на ефективності застосування існуючих законодавчих обмежень прав і свобод, зумовлює неоднозначне їх трактування у практиці правозастосування тощо.

Зазначені чинники зумовили вибір теми дисертаційного дослідження, окреслили його основні напрями.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах планових науково-дослідних тем Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України: «Діалог громадянського суспільства, особи та держави в забезпеченні та захисті прав людини» (номер державної реєстрації 0115U001439), «Держава і громадянське суспільство: конституційно-правові засади взаємодії» (номер державної реєстрації 0114U003871). Основні положення дисертаційного дослідження відповідають завданням здійснення в Україні конституційної реформи.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у комплексному науковому аналізі теоретичних і практичних проблем конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні як категорії, конституційно-правового інституту, об'єкта конституційно-правового регулювання, формулюванні науково-обґрунтованих висновків і пропозицій щодо вдосконалення чинного вітчизняного законодавства.

Виходячи із поставленої мети у дисертаційному дослідженні розв'язуються такі завдання:

- з'ясувати основні концептуальні підходи до визначення поняття «конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина»;
- запропонувати авторське визначення поняття конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина та окреслити ознаки, що їх характеризують;
- охарактеризувати конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина як інститут конституційного права;
- простежити основні тенденції становлення й розвитку інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина;
- висвітлити особливості механізму конституційно-правового регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина та охарактеризувати його основні структурні елементи;
- визначити підстави та форми конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина;
- проаналізувати зарубіжний досвід конституційного регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина з метою надання пропозицій щодо вдосконалення положень чинного законодавства України;
- запропонувати напрями вдосконалення конституційно-правового регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються у сфері конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина.

Предметом дослідження є конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Методи дослідження. Аналіз предмета дисертаційного дослідження забезпечується завдяки сучасним методам пізнання явищ і процесів правової дійсності, включаючи як загальнонаукові (діалектичний, системний, аналізу і синтезу), так і спеціальні (порівняльно-правовий, нормативно-юридичний, структурно-функціональний, статистичний, формально-логічний, історико-правовий, прогнозування тощо).

Діалектичний метод дослідження передбачає розгляд явищ у їх взаємозв'язку та єдності, розвитку і взаємному впливі. Його застосування дало змогу дослідити юридичну природу конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина, проаналізувавши існуючі погляди на розуміння зазначеного поняття в їхньому динамічному взаємозв'язку, охарактеризувати особливості конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина як окремого інституту конституційного права, а також виявити основні тенденції особливостей конституційного регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина в

інших державах та виокремити основні особливості конституційно-правових обмежень окремих прав і свобод людини і громадянина в Україні (підрозділи 1.1, 1.2, 2.3, 3.1, 3.2).

Системний метод допоміг розкрити й узагальнити існуючі на сьогодні питання закріплення конституційно-правових обмежень окремих прав і свобод людини і громадянина в Україні (підрозділ 3.1).

Завдяки структурно-функціональному методу було виокремлено види підстав конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні, окреслено форми конституційно-правових обмежень (підрозділ 2.2). Історичні аспекти становлення і розвитку інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина вивчались за допомогою історико-правового методу (підрозділ 1.3).

Аналіз нормативно-правового регулювання конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина був проведений із застосуванням нормативно-юридичного методу (підрозділи 2.3, 3.1), а за допомогою формально-логічного методу було охарактеризовано окремі питання щодо регулювання конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні й вироблено відповідні рекомендації щодо їх вирішення (підрозділи 3.1, 3.2). Під час розроблення таких рекомендацій застосовувався також метод прогнозування. Порівняльно-правовий метод дав змогу дослідити специфіку правової регламентації конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в зарубіжних країнах, виявити недоліки й переваги, а також тенденції розвитку правового регулювання конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні (підрозділи 2.3, 3.1).

Основні висновки, положення і результати наукового дослідження ґрунтуються на аналізі засад Основного Закону України, конституцій інших окремих держав, чинного законодавства України, міжнародних правових актів, рішень Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, юридичної наукової літератури та аналітичних матеріалів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному конституційно-правовому дослідженні проблем, пов'язаних як із нагальними на сучасному етапі для вітчизняного суспільства і держави демократичних перетворень завданнями забезпечення реалізації фундаментальних прав і свобод людини і громадянина, так і захистом їх від неправомірних обмежень, вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення конституційно-правового регулювання відповідних обмежень.

Наукова новизна полягає в таких результатах:

уперше:

– запропоновано авторське визначення поняття конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина як конституційно-правового інституту, що становить сукупність взаємозумовлених, взаємозв'язаних закріплених конституційно-правових норм, які визначають межі правомірної поведінки людини і громадянина як суб'єктів конституційно-правових відносин, зумовленої змістом наданого права чи свободи, встановлених з метою утвердження й забезпечення прав

і свобод інших людей, стримання від посягання на встановлені Основним Законом України цінності, захист законних інтересів;

– на основі аналізу історичних аспектів становлення та розвитку інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина запропоновано авторське бачення основних етапів його еволюції;

– на основі системного аналізу структурних елементів визначено особливості механізму конституційно-правового регулювання обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина;

– виявлено тенденції конституційного регулювання обмежень прав і свобод людини в зарубіжних державах: детальна регламентація підстав, цілей та мети обмежень прав і свобод людини і громадянина; встановлення заборони щодо прийняття законодавчих актів, якими незаконно обмежуються права і свободи людини і громадянина; визначення переліку прав людини і громадянина, які не можуть бути обмежені;

удосконалено:

– визначення поняття конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина як встановлених конституційно-правовими нормами меж правомірного діяння людини і громадянина (суб'єкта конституційно-правових відносин) з метою стримання від посягання на встановлені Основним Законом України цінності, захисту законних інтересів;

– поняття та класифікацію підстав конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина;

– положення щодо критеріїв встановлення конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина;

– теоретичні підходи до характеристики механізму конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина як системи взаємозв'язаних конституційно-правових засобів та інших складових (цілей, принципів, умов, підстав, форм обмежень), що знаходить своє втілення в соціально корисній поведінці конкретного суб'єкта конституційно-правових відносин, у діях спеціально уповноважених суб'єктів, як послідовно здійснюваного комплексного процесу, спрямованого на охорону встановлених Основним Законом України цінностей, захист законних інтересів;

набули подальшого розвитку:

– характеристика ознак конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина;

– розуміння ознак конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина як конституційно-правового інституту;

– положення про форми конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина;

– положення стосовно необхідності вдосконалення ст. 64 Конституції України щодо деталізації підстав конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина та конкретизації переліку прав людини і громадянина, які не можуть бути обмежені;

– пропозиції щодо внесення змін до статей 24, 29, 33 та 55 Конституції України щодо уточнення підстав обмеження, заборони дискримінації та обмеження окремих конституційних прав і свобод;

– пропозиції щодо внесення змін до ряду законодавчих актів (законів України: «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини») з метою вдосконалення конституційно-правового регулювання обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в роботі теоретичні положення, висновки й рекомендації є актуальними і можуть бути використані:

– у *науково-дослідній сфері* – в процесі подальших наукових досліджень проблемних питань конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні;

– у *правотворчій сфері* – для вдосконалення чинних нормативно-правових актів щодо встановлення конституційно-правових обмежень, під час розроблення законопроектів, які стосуються конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні;

– у *навчальному процесі* – у процесі підготовки підручників і навчальних посібників з курсів «Конституційне право України», «Права людини», «Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні», а також у системі підготовки і підвищення кваліфікації державних службовців та службовців органів місцевого самоврядування, для навчання народних депутатів України та депутатів місцевих рад;

– у *правовиховній роботі* – для підвищення правових знань та правової культури населення;

– у *правозахисній діяльності* – як теоретичний матеріал для роз'яснення прав і свобод людини і громадянина.

Реалізуючи мету дисертаційного дослідження, автор отримав результати, які характеризуються фундаментальністю й науковою новизною. Дисертація має також і практичне значення для вдосконалення чинного конституційного законодавства України.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням і завершеною науковою працею. Окремі питання дисертації як науковий матеріал представлені у вітчизняній науці вперше, деякі теоретичні положення удосконалено з наведенням додаткових обґрунтувань. Публікації, в яких викладені результати дослідження, підготовлені здобувачем особисто, без участі співавторів.

Апробація результатів дисертації. Окремі результати дисертаційного дослідження оприлюднені в доповідях на: III Міжнародній науково-практичній конференції «Юридичні науки: Проблеми та перспективи» (м. Київ, 22–23 травня 2015 р.; тези опубліковано); Міжнародній науково-практичній конференції «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу» (м. Херсон, 05–06 червня 2015 р.; тези опубліковано); Міжнародній науково-практичній конференції «Юридична наука в XXI столітті:

перспективні та пріоритетні напрями досліджень» (м. Запоріжжя, 13–14 травня 2016 р.; тези опубліковано); Міжнародній науково-практичній конференції «Юридичні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень» (м. Київ, 13–14 травня 2016 р.; тези опубліковано).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені у десяти наукових публікаціях: п'ять – у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, чотири з яких внесені до міжнародних наукометричних баз даних, одна – в зарубіжному міжнародному правовому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних, та опубліковано чотири тези виступів у збірниках наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 240 сторінок, з яких: основний текст – 208 сторінок, а також список використаних джерел на 30 сторінках, який нараховує 283 найменування, додатки на 2 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; вказано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, його методологічні засади; сформульовано положення й висновки, що становлять наукову новизну одержаних результатів дослідження, їх практичне значення та апробацію; вміщено дані про публікації автора за темою дисертації, а також про структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-правові питання дослідження конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина» складається із трьох підрозділів і присвячений аналізу поняття, ознак конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина, характеристиці складових інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина, історичних аспектів його становлення й розвитку.

У **підрозділі 1.1 «Поняття та ознаки конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина»** на основі аналізу існуючих у науці методологічних підходів до розуміння та визначення конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина сформульовано поняття «конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина», виокремлено ознаки досліджуваних обмежень.

З'ясовано, що єдиного наукового підходу до трактування досліджуваної категорії не вироблено. У спеціальній літературі її розглядають здебільшого як зменшення (звуження) обсягу гарантованих прав і свобод людини і громадянина з метою захисту конституційно-правових цінностей (О. В. Скрипнюк, М. Ф. Селівон, А. Є. Стрекалов, О. В. Козир, О. В. Осинська, І. Ю. Філіп); межі здійснення людиною і громадянином своїх прав і свобод (Я. А. Колінко, В. В. Ладиченко, І. І. Припхан, Є. О. Мічурін, І. В. Міщенко); межі поведінки (А. В. Басов, О. В. Малько, Ю. В. Казімірська).

Визначено, що основними ознаками конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина є: виправданість мети їх встановлення; направленість обмежень на захист суспільних правовідносин, інтересів конкретної людини, держави, суспільства в цілому; виконання охоронної функції, функції захисту правовідносин, прав і свобод людини і громадянина, інших конституційно-правових цінностей; встановлення обмежень виключно на підставі Основного Закону України та конкретизація в поточному законодавстві; неможливість порушення встановленого конституційного принципу рівності кожного у своїй гідності, правах перед законом; неприпустимість внесення змін до Основного Закону України, якщо зміни передбачають обмеження прав і свобод людини і громадянина; неможливість реалізації конкретними суб'єктами встановленого конституційно-правового статусу особи повною мірою; зменшення обсягу правомочностей особи за допомогою встановлення обов'язків, заборон, відповідальності, які зводять різноманітність поведінки суб'єктів до певного «обмеженого» стану; мотивація належної поведінки.

На основі всебічного аналізу наукових поглядів для дисертанта переважаючим став підхід, що базується на ідеї сутнісної пов'язаності правового обмеження прав і свобод людини і громадянина із зменшенням варіантів юридично встановленої поведінки у відповідних межах. Таким чином, обґрунтовано думку, що конституційно-правовими обмеженнями прав і свобод людини і громадянина є встановлені конституційно-правовими нормами межі правомірного діяння людини і громадянина (суб'єкта конституційно-правових відносин) з метою стримання від посягання на встановлені Основним Законом України цінності та захисту законних інтересів.

У підрозділі 1.2 «Конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина як інститут конституційного права» запропоновано авторське визначення конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина як інституту конституційного права й виокремлено його основні юридичні ознаки.

Підкреслено, що досліджуваний інститут є похідним від інституту конституційно-правового статусу людини і громадянина як основного інституту конституційного права, а також інституту прав, свобод і обов'язків людини і громадянина.

Запропоновано його визначення як сукупності взаємозумовлених, взаємозв'язаних закріплених конституційно-правових норм, які визначають межі правомірної поведінки людини і громадянина, як суб'єктів конституційно-правових відносин, зумовленої змістом наданого права чи свободи, встановлених з метою утвердження й забезпечення прав і свобод інших людей, стримання від посягання на встановлені Основним Законом України цінності, захист законних інтересів.

Обґрунтовується, що основними юридичними ознаками конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина як інституту конституційного права є: наявність об'єктивно сформованої, цілісної та відносно відокремленої системи функціонально взаємозумовлених і структурно взаємопов'язаних норм конституційного права, якими визначено межі правомірної поведінки людини і громадянина, підстави встановлення обмеження окремих прав і свобод людини і громадянина, а також випадки, за яких не допускається обмеження прав і свобод людини і громадянина (за своїм змістом); наявність достатньої

кількості конституційно-правових норм, які встановлюють конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина, не допускаючи при цьому звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (за своїми функціями); наявність системи позитивно закріплених об'єктизованих у чинному законодавстві й інших галузевих джерелах права конституційно-правових норм, які визначають допустимість встановлення обмежень на підставі Конституції України, за умови деталізації законом, що відповідає Конституції України, а також судом відповідно до закону (за своєю формою).

У *підрозділі 1.3 «Становлення і розвиток інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина»* автором було досліджено історичний розвиток законодавчого закріплення конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина та виокремлено історичні етапи формування як окремого конституційно-правового інституту.

Обґрунтовано висновок, що основними періодами його становлення і розвитку стали такі: перший – закріплення обмеження свободи віросповідання, обмеження права обіймати певні посади тощо в Конституції Пилипа Орлика 1710 року; другий – встановлення обмеження окремих громадянських, політичних прав громадян, а також обмеження виборчих прав осіб, які не є громадянами, та допустимість обмеження на підставі спеціального закону окремих прав людини в Конституції УНР 1918 року; третій – закріплення конституційно-правових обмежень у конституційних актах радянського періоду (1919 рік – початок 1990-х років) з урахуванням соціалістичної (колективістської) концепції конституційно-правового статусу людини і громадянина; четвертий – формування інституту конституційно-правових обмежень крізь призму зарубіжного досвіду та міжнародних нормативно-правових актів у галузі прав людини в контексті розроблення Концепції нового Основного Закону України та прийняття Конституції України 28 червня 1996 р., що закріпила принцип неприпустимості обмеження прав і свобод людини і громадянина, крім передбачених її нормами випадків (початок 1990-х років з моменту проголошення Декларації про державний суверенітет України до середини 90-х років ХХ ст.); п'ятий – розгляд конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина через урахування практики та правової позиції міжнародно-правових інституцій (1997 рік. – по сучасний період).

Розділ 2 «Особливості конституційно-правового регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 2.1 «Загальна характеристика механізму конституційно-правового регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні»* аналізуються складові та характерні риси механізму конституційно-правового регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина.

Проаналізовані складові механізму конституційно-правового регулювання обмежень, якими є: конституційно-правові норми; принципи обмеження прав і свобод; конституційно-правові відносини, що здійснюються у визначених конституційним законодавством межах; суб'єктивні права та юридичні обов'язки як наслідок конституційно-правових відносин, що виникли в результаті конкретної моделі поведінки конкретних суб'єктів; акти застосування конституційно-правових

норм як дії конкретних суб'єктів щодо здійснення приписів конституційно-правових норм.

Автором виокремлено особливості досліджуваного механізму, а саме: 1) застосування методу імперативного регулювання; 2) використання в більшості випадків зобов'язального методу правового регулювання й методу заборон як юридично закріпленої необхідності правомірної поведінки кожної окремої людини чи громадянина в тих чи інших умовах, обставинах; 3) визначення принципів правового регулювання конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина; 4) встановлення випадків обмеження Конституцією та конкретизація в поточному законодавстві України.

На підставі існуючих підходів обґрунтовується думка про доцільність наукових пошуків щодо такої окремої категорії, як «механізм конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина». Зазначається, що це складне явище, яке являє собою систему взаємозв'язаних конституційно-правових засобів та інших складових (цілей, принципів, умов, підстав, форм обмежень), що знаходить своє втілення в соціально корисній поведінці конкретного суб'єкта конституційно-правових відносин, у діях спеціально уповноважених здійснювати конституційно-правові обмеження суб'єктів, як послідовно здійснюваного комплексного процесу, спрямованого на охорону встановлених Основним Законом України цінностей, захист законних інтересів.

У підрозділі 2.2 «Підстави, критерії та форми конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина» проаналізовані основні складові механізму конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина.

На підставі аналізу положень Основного Закону України та наукових розробок виокремлено формальні та матеріальні підстави обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Основними вимогами, що ставляться до формальних підстав обмеження прав і свобод людини і громадянина, є: невизначене коло суб'єктів, щодо яких застосовуються певні обмеження; чіткість, стабільність, передбачуваність, доступність та відповідність іншим зобов'язанням згідно з міжнародним правом, порядком прийняття, а вимогою до матеріальних підстав обмеження прав і свобод людини і громадянина є збереження змісту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

З'ясовано, що обов'язковими критеріями для встановлення конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина є: 1) встановлення виключно законом та відповідно до Конституції України; 2) встановлення в конкретно визначених випадках; 3) чітке формулювання в нормативному акті порядку такого обмеження та недопущення неоднозначного тлумачення.

Здійснено критичний аналіз різних підходів до класифікації форм конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина. Відзначено, що існуючий поділ не характеризує повною мірою суті й особливостей конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина. Запропоновано виділити такі основні форми конституційно-правових обмежень, як заборона, обов'язок та відповідальність, звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, скасування.

У підрозділі 2.3 «Зарубіжний досвід конституційного регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина» проаналізовано його особливості в окремих зарубіжних державах, з метою надання пропозицій щодо подальшого впровадження найбільш позитивних аспектів в Україні.

На основі аналізу чинних на сьогоднішній день конституційних актів зарубіжних країн акцентовано, що після прийняття Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року простежується тенденція детальної конституційної регламентації підстав, цілей та мети встановлення конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина; заборони прийняття законів, якими незаконно обмежуються права, свободи людини і громадянина; визначення переліку прав людини і громадянина, які не можуть бути обмежені.

Акцентовано, що найпозитивнішими аспектами конституційного законодавства щодо закріплення обмежень у ряді зарубіжних держав є: 1) встановлення принципу незворотності дії в часі під час встановлення обмежень прав і свобод, відповідно до якого закони, які обмежують права і свободи людини, не повинні мати зворотної сили за збереження обсягу і незмінної сутності конституційних положень (Португальська Республіка); 2) наявність у конституції спеціального розділу з детальною регламентацією положень щодо встановлення конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина (Турецька Республіка); 3) наявність узагальненої статті, якою закріплено принцип недопустимості прийняття законів, що забороняють чи обмежують права й основні свободи людини і громадянина, а також детально регламентовано перелік підстав обмежень прав і свобод людини і громадянина, а також перелік прав людини, які не можуть бути обмежені за жодних умов (Республіка Молдова); 4) чітко визначений перелік підстав обмеження права на свободу та особисту недоторканність і наявність судового рішення (Турецька Республіка, Грузія, Південно-Африканська Республіка); 5) закріплення принципу заборони обмеження права на свободу слова, думки, віросповідання і поглядів, якщо їх реалізація не порушує права і свободи інших людей (Турецька Республіка, Грузія); 6) конкретизація матеріальних підстав обмеження права на свободу пересування, вільний вибір місця проживання (Турецька Республіка, Грузія, Республіка Македонія, Мексиканські Сполучені Штати); 7) Справедливе відшкодування в разі обмеження права власності (Мексиканські Сполучені Штати, Республіка Македонія, Грузія); 8) абсолютне право людини на ефективне відновлення її прав компетентними судами вразі порушення її прав, свобод чи законних інтересів (Республіка Молдова).

З урахуванням аналізу конституцій зарубіжних держав визначено, що порівняно з Основним Законом України не виокремлено таких ознак заборони дискримінації та встановлення обмеження прав і свобод людини і громадянина, як: сімейний стан, інвалідність, здоров'я, вік, місце народження, національне походження.

Розділ 3 «Сучасні проблеми конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні та шляхи їх вирішення» складається з двох підрозділів і присвячений аналізу існуючих проблем конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина та формуванню пропозицій щодо

напрямів удосконалення правового регулювання конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні.

У *підрозділі 3.1 Особливості закріплення конституційно-правових обмежень окремих прав і свобод людини і громадянина в Україні*» досліджується стан вітчизняного конституційного регулювання обмеження окремих прав і свобод людини і громадянина.

Наголошено на відсутності в Основному Законі України встановлених обмежень окремих прав і свобод людини і громадянина, таких як: 1) права на свободу та особисту недоторканність (чітко визначений перелік підстав обмеження та наявність судового рішення); 2) права на свободу пересування, вільний вибір місця проживання (конкретизація матеріальних підстав обмеження прав і свобод людини і громадянина); 3) права на судовий захист (недопустимість жодним із законів обмежувати право людини на ефективне відновлення її прав компетентними судами вразі порушення її прав, свобод чи законних інтересів).

Відзначено, що, враховуючи важливість, надзвичайну значимість у системі конституційних прав і свобод з урахуванням зарубіжного досвіду, обґрунтовується необхідність визначення в Конституції України формальних і матеріальних підстав обмеження кожного із конституційних громадянських (особистих) прав, до якого згідно з Основним Законом України може бути застосовано обмеження.

Наголошено на відсутності чіткої деталізації конституційних обмежень, зокрема, політичних прав і свобод громадян України: не визначені формальні підстави обмеження встановлених прав; не встановлені конкретні обмеження, зокрема, політичного права громадян брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, права вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування і правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

На підставі аналізу положень Конституції України визначено, що обмеження соціальних прав і свобод людини і громадянина допускається з таких підстав, як забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав і свобод інших людей. Звертається увага також на відсутність обмежень культурних прав людини і громадянина.

У *підрозділі 3.2 «Перспективи вдосконалення правового регулювання конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні»* обґрунтовуються напрями вдосконалення правового регулювання конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в контексті узгодження норм національного права з міжнародним правом.

Запропоновано внести зміни до ст. 24 Конституції України щодо виокремлення такої ознаки заборони дискримінації та обмеження прав і свобод людини і громадянина, як інвалідність особи.

На основі дослідження зарубіжного досвіду конституційного регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина, а також виходячи з положень чинного законодавства України виокремлено пропозиції щодо внесення змін до статей 29 та 33 Конституції України та визначення переліку підстав обмеження.

Обґрунтовано необхідність внесення змін до ст. 55 Конституції України щодо закріплення принципу недопустимості обмежувати право людини на ефективне відновлення її прав компетентними судами вразі порушення її прав, свобод чи законних інтересів.

Як доповнення до існуючих пропозицій щодо необхідності вдосконалення положень ст. 64 Конституції України на предмет деталізації підстав встановлення конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина, закріплення положення щодо заборони прийняття законів, якими незаконно обмежуються права і свободи людини і громадянина, конкретизації переліку прав, які не можуть бути обмежені, а також положення щодо мінімальних обмежень та їх відповідності засадам демократичної, правової держави.

З метою врахування сутності прав і свобод людини і громадянина, забезпечення ефективності реалізації конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина пропонується викласти редакцію ч. 4 ст. 17 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» в такій редакції: «Уповноважений не розглядає звернень з аналогічним предметом та з аналогічних підстав, які розглядаються судами, зупиняє вже розпочатий розгляд, якщо заінтересована особа подала позов, заяву або скаргу до суду з аналогічних правовідносин та з аналогічних підстав».

Запропоновано внесення змін до: 1) Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» щодо визначення матеріальних підстав обмеження права на свободу пересування; 2) Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» щодо закріплення положення про заборону встановлення обмеження прав і основоположних свобод залежно від місцеперебування на території України.

У **Висновках** сформульовано найбільш суттєві результати дисертаційного дослідження, що обумовлюють значимість роботи; наведено теоретичні узагальнення і нове розв'язання наукового завдання, яке полягає в розробленні теоретичних положень та практичних рекомендацій стосовно вдосконалення правового регулювання конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Здійснене дослідження дало можливість сформулювати такі **висновки**:

1. Належне функціонування інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина, включно з підставами, межами, їх встановлення, є важливим підґрунтям для вирішення питань реалізації конституційно-правового статусу особи в Україні.

Дослідження зазначеного явища має важливе значення не лише на теоретичному рівні, а й у законотворчій та правозастосовній діяльності.

2. Під поняттям «конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина» пропонується розуміти встановлені конституційно-правовими нормами межі правомірного діяння людини і громадянина (суб'єкта конституційно-правових відносин) з метою стримання від посягання на встановлені Основним Законом України цінності, захисту законних інтересів.

3. Ознаками конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина можна назвати: виправданість мети їх встановлення; направленість

обмежень на захист суспільних правовідносин, інтересів конкретної людини, держави, суспільства в цілому; виконання охоронної функції, функції захисту правовідносин, прав і свобод людини і громадянина, інших конституційно-правових цінностей; встановлення обмежень виключно на підставі Основного Закону України та конкретизація в поточному законодавстві; неможливість порушення встановленого конституційного принципу рівності кожного у своїй гідності, правах перед законом; неприпустимість внесення змін до Основного Закону України, якщо зміни передбачають обмеження прав і свобод людини і громадянина; неможливість реалізації конкретними суб'єктами встановленого конституційно-правового статусу особи повною мірою; зменшення обсягу правомочностей особи за допомогою встановлення обов'язків, заборон, відповідальності, які зводять різноманітність поведінки суб'єктів до певного «обмеженого» стану; мотивація належної поведінки.

4. Конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина як інститут конституційного права є сукупністю взаємозумовлених, взаємопов'язаних закріплених конституційно-правових норм, які визначають межі правомірної поведінки людини і громадянина як суб'єктів конституційно-правових відносин, зумовленої змістом наданого права чи свободи, встановлені з метою утвердження й забезпечення прав і свобод інших людей, стримання від посягання на встановлені Основним Законом України цінності, захист законних інтересів.

5. Юридичними ознаками конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина як окремого інституту є: наявність об'єктивно сформованої, цілісної та відносно відокремленої системи функціонально взаємозумовлених і структурно взаємозв'язаних норм конституційного права, якими визначено межі правомірної поведінки людини і громадянина, підстави встановлення обмеження окремих прав і свобод людини і громадянина, а також випадки, за яких не допускається обмеження прав і свобод людини і громадянина (за своїм змістом); наявність достатньої кількості конституційно-правових норм, які встановлюють конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина, не допускаючи при цьому звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (за своїми функціями); наявність системи позитивно закріплених об'єктизованих у чинному законодавстві й інших галузевих джерелах права конституційно-правових норм, які визначають допустимість встановлення обмежень на підставі Конституції України, за умови деталізації законом, який відповідає Конституції України, а також судом відповідно до закону (за своєю формою).

6. У розвитку інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина можна виокремити такі етапи: перший – закріплення обмеження свободи віросповідання, обмеження права обіймати певні посади тощо в Конституції Пилипа Орлика 1710 року; другий – встановлення обмеження окремих громадянських, політичних прав громадян, а також обмеження виборчих прав осіб, які не є громадянами, та допустимість обмеження на підставі спеціального закону окремих прав людини в Конституції УНР 1918 року; третій – закріплення конституційно-правових обмежень у конституційних актах радянського періоду (1919 рік – початок 1990-х років) з урахуванням соціалістичної (колективістської) концепції конституційно-правового статусу людини і громадянина; четвертий – формування інституту конституційно-правових обмежень крізь призму зарубіжного

досвіду та міжнародних нормативно-правових актів у галузі прав людини в контексті розроблення Концепції нового Основного Закону України та прийняття Конституції України 28 червня 1996 р., що закріпила принцип неприпустимості обмеження прав і свобод людини і громадянина, крім передбачених її нормами випадків (початок 1990-х років з моменту проголошення Декларації про державний суверенітет України до – середини 90-х років ХХ ст.); п'ятий – розгляд конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина через урахування практики та правової позиції міжнародно-правових інституцій (1997 рік – по сучасний період).

7. Механізм конституційно-правового регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина є складним явищем, якому притаманні такі основні риси, як: 1) застосування методу імперативного регулювання, формула якого встановлена у ст. 64 Основного Закону України: конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України; 2) використання в більшості випадків зобов'язального методу правового регулювання та методу заборон як юридично закріпленої необхідності правомірної поведінки кожної окремої людини чи громадянина в тих чи інших умовах, обставинах; 3) уся сукупність норм, які становлять зміст інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина, ґрунтується на відповідних принципах, що визначають загальні засади правового регулювання конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина; 4) встановлення Конституцією України та регулювання законами України.

8. Механізм конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина, який розглядається автором як складова механізму конституційно-правового регулювання, є системою взаємозв'язаних конституційно-правових засобів та інших складових (цілей, принципів, умов, підстав, форм обмежень), що знаходить своє втілення в соціально корисній поведінці конкретного суб'єкта конституційно-правових відносин, у діях спеціально уповноважених здійснювати конституційно-правові обмеження суб'єктів, як послідовно здійснюваного комплексного процесу, спрямованого на охорону встановлених Основним Законом України цінностей, захист законних інтересів.

9. На підставі Основного Закону України та наукових розробок виокремлено формальні та матеріальні підстави обмеження прав і свобод людини і громадянина. Основними вимогами, що ставляться до формальних підстав, є: невизначене коло суб'єктів, щодо яких певні обмеження застосовуються; чіткість, стабільність, передбачуваність, доступність та відповідність іншим зобов'язанням згідно з міжнародним правом, порядку прийняття. Вимогою до матеріальних підстав є збереження змісту конституційних прав і свобод.

10. Основними формами конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина є: заборона, обов'язок та відповідальність, звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, скасування.

11. Конституційні акти окремих держав свідчать про тенденцію детальної регламентації підстав, цілей та мети обмежень прав і свобод людини і громадянина; встановлення заборони прийняття законів, якими незаконно обмежуються права і

свободи людини і громадянина; визначення переліку прав людини і громадянина, які не можуть бути обмежені.

12. Необхідним є внесення змін до ст. 64 Конституції України щодо закріплення положення про заборону прийняття законодавчих актів, якими незаконно обмежуються права і свободи людини і громадянина, а також конкретизації переліку прав людини і громадянина, які не можуть бути обмежені.

13. Обґрунтовано необхідність внесення змін до окремих конституційних норм щодо: 1) закріплення в ч. 2 ст. 24 Конституції України такої ознаки заборони дискримінації та встановлення обмеження прав і свобод людини і громадянина, як інвалідність; 2) деталізації положень статей 29 та 33 Основного Закону щодо переліку підстав обмеження прав і свобод людини і громадянина; 3) деталізації положень ст. 55 Конституції України щодо закріплення принципу недопустимості обмеження права людини на ефективне відновлення її прав компетентними судами у разі порушення її прав, свобод чи законних інтересів.

14. Запропоновано ч. 4 ст. 17 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» викласти в такій редакції: «Уповноважений не розглядає звернень з аналогічним предметом та з аналогічних підстав, які розглядаються судами, зупиняє вже розпочатий розгляд, якщо заінтересована особа подала позов, заяву або скаргу до суду з аналогічних правовідносин та з аналогічних підстав».

15. Існує доцільність внесення змін до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» щодо закріплення положення про заборону обмеження прав і свобод залежно від місцезнаходження на території України та Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» щодо визначення матеріальних підстав обмеження права на свободу пересування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Андрієвська О. В. Обмеження права на судовий захист: конституційно-правові аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. Ужгород, 2015. Т. 1. Вип. 33. С. 60–64.

2. Андрієвська О. В. Про деякі питання зарубіжного досвіду конституційно-правового регулювання обмеження прав і свобод людини і громадянина. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2015. № 4. С. 67–70.

3. Андрієвська О. В. Генезис інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2016. № 1. С. 84–88.

4. Андрієвська О. В. Формальні підстави обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Право і суспільство: наук. журнал*. Дніпропетровськ, 2016. № 1. С. 3–8.

5. Андрієвська О. В. Про конституційно-правовий механізм обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Альманах права. Право і прогрес: складові*

забезпечення в сучасних умовах. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. Вип. 7. С. 83–86.

6. Андрієвська О. В. Конституційно-правовий механізм обмеження прав і свобод людини і громадянина: питання окремих елементів. *Visegrad journal on human rights*. 2016 № 4/1. С. 54–59.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Андрієвська О. В. Конституційно-правові обмеження: до поняття категорії. *Юридичні науки: проблеми та перспективи*: матеріали III Міжнар.наук.-практ.конф. (м. Київ, 22–23 трав. 2015 р.) Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 37–40.

8. Андрієвська О. В. Критерії допустимості конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу*: матеріали міжнар.наук.-практ.конф.(м. Херсон, 05–06 черв. 2015 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 23–25.

9. Андрієвська О. В. До питання принципів конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Юридичні науки: історія, сучасний стан та перспективи дослідження*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13–14 трав. 2016 р.). Київ: Центр правових наукових досліджень, 2016. С. 22–25.

10. Андрієвська О. В. Обмеження як правовідношення між людиною та державою: конституційно-правовий аспект. *Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень*: тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф.(м. Запоріжжя, 13–14 трав. 2016 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2016. С. 25–28.

АНОТАЦІЯ

Андрієвська О. В. Конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київ, 2018.

У дисертації здійснено комплексний аналіз конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Визначено поняття та знаки конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина, поняття та ознаки інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина, проаналізовано історичні етапи формування інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Виділено особливості механізму конституційно-правового регулювання обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина. Досліджено підстави та форми конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина, а також зарубіжний досвід, з метою визначення напрямів удосконалення конституційно-правового регулювання конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина.

Охарактеризовано особливості закріплення конституційно-правових обмежень окремих прав і свобод людини і громадянина в Україні та визначено перспективи вдосконалення правового регулювання конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Ключові слова: права і свободи людини і громадянина, конституційно-правовий статус особи, обмеження, обмеження прав і свобод людини і громадянина, конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина.

АННОТАЦІЯ

Андрієвська Е. В. Конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. – На правах рукописи.

Дисертація на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право. – Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, Киев, 2018.

В диссертации осуществлен комплексный анализ конституционно-правовых ограничений прав и свобод человека и гражданина в Украине.

Проанализирована научная литература по определению понятия «конституционно-правовые ограничения прав и свобод человека и гражданина», предложено авторское определение понятия «конституционно-правовые ограничения прав и свобод человека и гражданина» как установленных конституционно-правовыми нормами пределов правомерного деяния человека и гражданина (субъекта конституционно-правовых отношений) с целью сдерживания от посягательства на установленные Основным Законом Украины ценности, защиты законных интересов, а также определены основные признаки данного понятия.

Предлагается определение конституционно-правовых ограничений прав и свобод человека и гражданина в качестве конституционно-правового института как совокупности взаимообусловленных, взаимосвязанных закрепленных конституционно-правовых норм, устанавливающих пределы правомерного поведения человека и гражданина в качестве субъектов конституционно-правовых отношений, обусловленной содержанием предоставленного права или свободы, установленные в целях утверждения и обеспечения прав и свобод других людей, сдерживания от посягательства на установленные Основным Законом Украины ценности, защита законных интересов, признаки института конституционно-правовых ограничений, а также этапы формирования института конституционно-правовых ограничений прав и свобод человека и гражданина в Украине.

Проведено исследование составляющих механизма конституционно-правового регулирования ограничений, которыми являются: конституционно-правовые нормы; принципы ограничения прав и свобод; конституционно-правовые отношения, которые осуществляются в определенных конституционным законодательством пределах; субъективные права и юридические обязанности как следствие конституционно-правовых отношений, возникших в результате конкретной модели поведения конкретных субъектов; акты применения

конституционно-правовых норм как действия конкретных субъектов по осуществлению предписаний конституционно-правовых норм.

Предлагается выделить особенности исследуемого механизма, а именно: 1) применение метода императивного регулирования; 2) использование в большинстве случаев обязательного метода правового регулирования и метода запретов как юридически закрепленной необходимости правомерного поведения каждого отдельного человека или гражданина в тех или иных условиях, обстоятельствах; 3) определение принципов правового регулирования конституционно-правовых ограничений прав и свобод человека и гражданина; 4) установление случаев ограничения Конституцией и конкретизация в текущем законодательстве Украины.

Исследованы основания и формы конституционно-правовых ограничений прав и свобод человека и гражданина, а также зарубежный опыт с целью определения направлений совершенствования конституционно-правового регулирования конституционно-правовых ограничений прав и свобод человека и гражданина в Украине.

Определены перспективы совершенствования правового регулирования конституционно-правовых ограничений прав и свобод человека и гражданина в Украине, а именно: 1) внесение изменений в ст. 64 Конституции Украины относительно закрепления положения о запрете принятия законодательных актов, которыми незаконно ограничиваются права и свободы человека и гражданина, а также конкретизации перечня прав человека и гражданина, не могут быть ограничены; 2) внесение изменений в ч. 2 ст. 24 Конституции Украины такого признака запрета дискриминации и установления ограничения прав и свобод человека и гражданина, как инвалидность; 3) детализация положений статей 29 и 33 Основного Закона Украины относительно перечня оснований ограничения прав и свобод человека и гражданина; 4) детализация положений ст. 55 Конституции Украины относительно закрепления принципа недопустимости ограничения права человека на эффективное восстановление его прав компетентными судами в случае нарушения его прав, свобод или законных интересов, а также Закона Украины «Об Уполномоченном Верховной Рады Украины по правам человека» и Закона Украины «О свободе передвижения и свободном выборе места проживания в Украине».

Ключевые слова: права и свободы человека и гражданина, конституционно-правовой статус личности, ограничения, ограничения прав и свобод человека и гражданина, конституционно-правовые ограничения прав и свобод человека и гражданина.

SUMMARY

Andriievska O. V. Constitutional and legal restrictions of human and citizen rights and freedoms in Ukraine.– On the rights of the manuscript.

The thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.02 – constitutional law; municipal law. – V. M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2018.

The dissertation provides a comprehensive analysis of constitutional and legal restrictions of human and citizen rights and freedoms in Ukraine.

The concept and general features of constitutional and legal restrictions of human and citizen rights and freedoms in Ukraine, concept and features of the institute of constitutional and legal restrictions of human and citizen rights and freedoms in Ukraine are determined, historical stages of formation of the institute of Constitutional and legal restrictions of human and citizen rights and freedoms in Ukraine are analyzed.

The features of the mechanism of constitutional and legal restrictions of human and citizen rights and freedoms in Ukraine are singled out. The grounds, criteria and forms of constitutional and legal restrictions of human and citizen rights and freedoms in Ukraine, as well as foreign experience, on the purpose of determining the direction of perfection of the constitutional and legal regulation of constitutional and legal restrictions of human and citizen rights and freedoms in Ukraine are researched.

The features of consolidation of constitutional and legal restrictions of human and citizen rights and freedoms in Ukraine have been characterized and the prospects have been identified. Improvement of legal regulation of constitutional and legal restrictions of human and citizen rights and freedoms in Ukraine

Key words: the rights and freedoms of human and citizen, the constitutional and legal status of the individual, restrictions, restrictions of human and citizen rights and freedoms, constitutional and legal restrictions of human and citizen rights and freedoms.

Підписано до друку 16.10.2018 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 2,7. Наклад 150 прим. Зам. №305.
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 613 від 25.09.2001 р.
Надруковано департаментом поліграфії

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
місто Київ, вулиця Лагерна, 30-32
тел.: (044) 455-69-80